

Dokument č. 22

Prejav J. Lettricha na obračkovvej slávnosti v Modre 23. septembra 1945

Druhá svetová vojna má svoj veľký význam nielen v politickom ohľade. S novými politickými názormi uplatňujú sa aj sociálne myšlienky a reformy. Naša revolúcia má okrem politického aj sociálny význam a zmysel. Treba spravodlivo rozdeliť dôchodky a odmenu za prácu. Musíme dvíhať životnú úroveň širokých mas ľudu. V cudzine aj u nás hľadajú sa cesty, ako dôjsť k tomuto cieľu. V posledných týždňoch pozornosť verejnosti obrátená je na problém chystaného poštátneho priemyslu, ktorý je predmetom rezolúcií, schôdzok, článkov, rečí a teraz aj porád vo vláde. Ide o najvážnejší problém hospodárskeho života, ktorý bude mať nesmierny národohospodársky, sociálny i politický dosah. Každý sa preto musí s ním možno vysporiadať. Mnohí nabádajú, aby sa poštátne priemyslu neriešilo prekotne a nerozvážne, iní naliehajú, aby sa poštátne neodkladalo. Jední chcú poštátňovať malými a strednými podnikmi počnúc všetko, až po najväčšie podniky kľúčového a ťažkého priemyslu. Druhí sú za to, aby sa poštátňovali len bane, hute a kľúčový priemysel, kým ostatné odbory priemyselnej výroby, aby zostali v súkromných rukách pod prísny dohľadom štátu.

Aké je naše stanovisko k tejto veci?

Žiadame, aby bol dôsledne prevedený program čs. vlády menovite tam, kde je reč o postavení kľúčových podnikov priemyselných, prírodných a energetických zdrojov pod všeobecné štátne vedenie. Tento program je jasný a na ňom trváme. Vláda Republiky vyjadrila v ňom snahu usmerňovať, poprípade poštátňovať výrobu, ktorá má celonárodný význam. Kľúčový a zbrojný priemysel, bane, hute, elektrárne, sú určite tohoto druhu. Zachádzať však ďalej ako hovorí vládny program, je vec na pováženie, menovite, keby sa neposkytla možnosť dôkladne ju prediskutovať a premyslieť. Poštátne, znárodňovanie, či socializácia alebo kolektivizácia výroby je otázkou takého významu, že by v demokratickom zriadení o nej mali rozhodnúť volení zástupcovia ľudu v zákonodarnom zhromaždení. Pochybujem o tom, či je správne riešiť ju takým aktom, ako je dekrét prezidenta Republiky. Tým menej potom možno súhlasiť s tým, aby o poštátne mohol rozhodnúť úrad administratívnym opatrením. Myslím, že okrem poštátne sú aj iné spôsoby, ako znárodniť, potažne zainteresovať ľud na priemyselnej výrobe. Niektoré odvetvia treba poštátňovať, iné skolektivizovať a zas iné ponechať súkromnému podnikaniu pod dozorom štátnej moci.

Poštátňovať treba len veľký, ťažký, čiže zbrojársky, kľúčový priemysel, bane, hute a energetické zdroje. Mnoho priemyselných podnikov nemusí byť poštátnené. Postačí, keď sa skolektivizujú, keď sa zmení forma podnikania, napr. keď sa združstevnia. Tu prichádzajú do úvahy podniky, ktoré nemajú charakter kľúčového priemyslu. Družstevníctvo treba podporovať. V ňom sa uplatňujú záujmy, aké sledujeme sociálnymi reformami. Napokon národohospodárske záujmy naliehavo vyžadujú, aby boli stredné a malé podniky priemyselne nielen zachované, ale štátom kontrolované, podporované a napomáhané. Oni sú najbezpečnejšou zárukou hospodárskej stability a prosperity štátu. Od nich je do značnej miery závislý zdravý vývin výroby vôbec. Táto požiadavka sa nedá oslabovať poukazom na prežitú sústavu hospodárskeho individualizmu. V štáte, ktorý určuje ceny a mzdy, ktorý vymedzuje zisk a usmerňuje výrobu a dozerá na súkromné podnikanie, nedá sa hovoriť o liberalizme alebo individualizme. Pri riešení tohto problému musia rozhodovať len národohospodárske hľadiská a nie politické záujmy, ani politických strán, ani spoločenských vrstiev. Socializácia výroby je vecou všetkých strán a vrstiev celého národa a celého štátu, a nie záležitosťou len podnikateľa alebo len zamestnancov.

Ak by predsa malo dôjsť k rozsiahlemu poštátneniu priemyslu, ako má namysli vládny program, treba jasne vypovedať tieto zásady:

- 1 Poštátniť treba v prvom rade priemyselné podniky Maďarov, Nemcov, zradcov a kolaborantov.
- 2 Poštátniť len bane, hute, energetické zdroje, zbrojný a kľúčový priemysel.
- 3 U niektorého významného druhu priemyslu pripustiť kolektivizáciu vo forme združstevnenia, poľahke zaistenia majority pre štát. V nijakom prípade nepoštátňovať drobné a stredné podniky.
- 4 Súkromnému hospodáreniu ponechať možnosť otvárať nové podniky aj na tom poli, ktoré bolo poštátnené okrem sub. 2 uvedených.
- 5 Podniky, ktoré sa t. č. nepoštátnia preto, že nespĺňujú objektívne podmienky, ponechať súkromnému podnikaniu aj vtedy, keď tieto podmienky v budúcnosti splnia.
- 6 Ako rozhodné dátum pre rozsah výroby a hodnotu podniku vziať deň 29. 9. 1938 a nie dátum neskoršie.
- 7 Podrobne upraviť otázku náhrady za poštátnené podniky.
- 8 Poštátnené podniky nech sú spravované kolektívnym orgánom, ktorému bude podriadený riaditeľ podniku a nie riaditeľom s poradným zborom.
- 9 Právomoc vlády a Ministerstva priemyslu pokiaľ ide o poštátnenie priemyselných podnikov na Slovensku preniesť na Zbor povereníkov a na Povereníctvo pre priemysel a obchod.

Našu otázku - poštátniť či kolektivizovať - zodpovedáme: poštátniť i kolektivizovať. Poštátniť to, čo vláda Republiky vzala si za cieľ poštátniť a kolektivizovať na družstevnom podklade, čo ja národohospodárskymi záujmami odôvodnené a potrebné.

Čas, č. 128, 25. septembra 1945.

Dokument č. 23

List J. Köhlera, bývalého člena zemského výkonného výboru soc.(iálno) dem.(okracickej) strany z 8. 10. 1945 Ústrednému sekretariátu Čsl. sociálne demokratickej strany v Prahe.

Ústrednému sekretariátu

Čsl.(Československej) sociálne demokratickej strany

v P r a h e

Ako bývalý člen a pracovník Čsl.(Československej) soc.(iálno) dem.(okracickej) strany vás prosím o adresu súdruha Bečku, ktorého som márne hľadal v Bratislave a dozvedel som sa len toľko, že je v Prahe. Ide mi o nadviazanie stykov a spolupráce pre obnovenie sociálne demokratickej strany na Slovensku.

Nakoľko som sa dotkol veľmi vážnej veci, pokladám za potrebné aspoň stručne uviesť niektoré dôvody, že prečo je potrebné zahájiť prípravné práce pre obnovenie našej strany. I keď sme presvedčení, že nejaké kroky podnikáte v tejto veci, predsa Vás žiadame o potrebnú